

Dr hab. Jan Halberda
Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Jagielloński

Kraków, 7.04.2025 r.

Recenzja

w postępowaniu w sprawie nadania dr Annie Klimaszewskiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne

Na podstawie art. 221 ust. 5 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (dalej: ustawa) oraz szeregu powołanych przepisów wewnątrzakademyk, Rada Dyscypliny Nauki Prawne Uniwersytetu Gdańskiego uchwałą nr 155/2024 z dnia 23 grudnia 2024 roku powołała mnie na recenzenta w postępowaniu w sprawie nadania dr Annie Klimaszewskiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.

Habilitantka jest autorką licznych prac naukowych przedstawiających francuski kodeks handlowy z 1807 r. a także jego oddziaływanie na prawo obowiązujące na terenach Księstwa Warszawskiego, a następnie Królestwa Polskiego i Wolnego Miasta Krakowa. W załączniku nr 4 „Wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny” wskazała m.in. trzy monografie (pkt I.2.1), trzynaście rozdziałów w monografiach wieloautorskich (pkt I.2.2) oraz 44 artykuły naukowe publikowane w okresie przed i po uzyskaniu stopnia naukowego doktora (pkt I.1 oraz pkt I.2.3). Prace te zasługują na uważną lekturę. Dr Anna Klimaszewska od lat jest członkiem wielu międzynarodowych stowarzyszeń naukowych zajmujących się historią prawa i komparatystyką (pkt II.5). Realizuje ciekawe projekty grantowe (pkt II.4), a także prowadzi badania na – innych niż macierzysty – uniwersytetach współpracując przy tym z badaczami z zagranicy (pkt II.6).

1. Artykuły naukowe wchodzące w skład cyklu.

Jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy, Habilitantka wskazała cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych, na który złożyło się osiem publikacji wydanych w kraju i za granicą w latach 2015-2020:

1. The reception of the French Commercial Code in nineteenth-century Polish territories: a hollow legal shell, [w:] *Modernisation, national identity and legal instrumentalism: studies in comparative legal history*, vol. 1, Private law, Michał Gałędek, Anna Klimaszewska (red.), *Legal History Library*, nr 35, 2020, Brill, s. 143-163;
2. The application of the 1807 French Commercial Code in Polish territories: an attempt to establish an anonymous partnership in Lublin, [w:] *Recht und Wirtschaft in Stadt und Land: Neunter Rechtshistorikertag im Ostseeraum*, Marju Luts-Sootak, Frank L. Schäfer (red.), *Rechtshistorische Reihe*, nr 488, 2020, Peter Lang Publishing Group, s. 89-109;
3. About the Translations of the French Commercial Code of 1807 into Polish, *Czasopismo Prawno-Historyczne*, vol. 72, nr 1, 2020, s. 269-283;
4. Commercial judiciary on the Polish territories in the 19th century - a repackaged French product or a mock-up?, *Revista da Faculdade de Direito da Universidade Federal de Minas Gerais*, Universidade Federal de Minas Gerais, nr 74, 2019, s. 97-133;
5. Pojęcie czynności handlowych w wybranych orzeczeniach Sądu Apelacyjnego Wolnego Miasta Krakowa. Z zagadnień stosowania francuskiego Kodeksu handlowego z 1807 r. na ziemiach polskich, *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, vol. 20, 2017, s. 147-167 (współautorstwo wraz z dr hab. Michałem Gałędkiem, prof. UG);
6. Kwestia właściwości osobowej trybunałów handlowych w wybranych orzeczeniach Sądu Apelacyjnego Wolnego Miasta Krakowa. Z zagadnień stosowania francuskiego Kodeksu handlowego z 1807 r. na ziemiach polskich, *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, vol. 20, 2017, s. 169-182 (współautorstwo wraz z dr hab. Michałem Gałędkiem, prof. UG);

7. La responsabilité civile des associés des sociétés commerciales dans le droit polonais - les influences de la culture juridique française et les influences des autres cultures, [w:] La responsabilité civile en France et en Pologne, Zbigniew Hajn, Dagmara Skupień (red.), 2016, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 131-146 = Odpowiedzialność cywilna wspólników spółek handlowych w prawie polskim - wpływy kultury prawa francuskiego a wpływy innych kultur, [w:] Problemy odpowiedzialności cywilnej we Francji i w Polsce, Zbigniew Hajn, Dagmara Skupień (red.), Prawo, 2016, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 131-143;
8. Nauczanie i nauka prawa handlowego w okresie paskiewiczowskim, [w:] Królestwo Polskie w okresie namiestnictwa Iwana Paskiewicza (1832-1856): system polityczny, prawo i Statut organiczny z 26 lutego 1832 r., Lech Mazewski (red.), 2015, Wydawnictwo von borowiecky, s. 219-231.

Zgodnie z ustawą, stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która posiada w dorobku osiągnięcia naukowe (w liczbie mnogiej), stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej: jeden cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b ustawy.

W aktualnym stanie prawnym, cykl może obejmować teksty zamieszczone w czasopismach lub w pracach zbiorowych (recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych), o ile te znajdują się w wykazie stanowiącym załącznik do Komunikatu Ministra Nauki z dnia 5 stycznia 2024 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. W przypadku publikacji pochodzących z okresu przed 1 stycznia 2019 r. (a dotyczy to czterech z ośmiu artykułów cyklu) należy brać pod uwagę wcześniejsze wykazy stanowiące załączniki do Komunikatu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 stycznia 2017 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych wraz z liczbą punktów przyznanych za publikacje naukowe w tych czasopismach, ustalonego na podstawie wykazów ogłoszonych w latach 2013-2016 (art. 179 ust. 6 pkt 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę -

Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce w zw. z art. 44 ust. 2 ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki).

Biorąc powyższe pod uwagę, jedynie artykuł opublikowany przez Habilitantkę w Czasopiśmie Prawno-Historycznym (About the Translations...) oraz dwa teksty, które ukazały się w Studiach z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego (Pojęcie czynności handlowych..., Kwestia właściwości osobowej...) mogą zostać uznane za składniki cyklu w rozumieniu ustawy. Pozostałe artykuły, chociaż niektóre z nich znalazły się w edycjach prestiżowych wydawnictw (The reception..., 2020, w Brill i The application... w Peter Lang), nie spełniają przesłanek opisanych przez powołane wyżej akty prawne.

Wydaje się przy tym, że dwa teksty ze Studiów z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego, które powstały we współautorstwie z dr hab. Michałem Gatędkiem, prof. UG, powinny stanowić w istocie jeden artykuł: zostały zamieszczone jeden po drugim w tym samym numerze periodyku, oba omawiają te same dwa krakowskie procesy, drugi z tekstów wielokrotnie odsyła do pierwszego (Kwestia właściwości osobowej..., s. 171, 173, 178).

Wskazane dwie prace nie są jedynymi, które powstały we współautorstwie. Wręcz przeciwnie, w dorobku naukowym Habilitantki tekstów wieloautorskich jest znacznie więcej: to dwie z trzech monografii, sześć z trzynastu rozdziałów w monografiach, oraz 14 z 36 artykułów naukowych (poza cyklem). Trudno ocenić wkład poszczególnych autorów w ich opracowanie, co przemawia, niestety, na niekorzyść Habilitantki (Rada Doskonałości Naukowej, Postępowania dotyczące nadawania stopnia doktora habilitowanego, Poradnik aktualizowany (ostatnia aktualizacja: 9 sierpnia 2023 r.), s. 14: „Konieczne zatem jest, w przypadku prac współautorskich, wyodrębnienie indywidualnego, merytorycznego udziału tej osoby w powstanie danej pracy, co jest warunkiem dokonania oceny osobistych osiągnięć stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny”).

Z uwagi na niezbędność wykazania w postępowaniu habilitacyjnym osiągnięcia naukowego (w liczbie pojedynczej), stanowiącego znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 lit. a) lub b) ustawy (tj. monografii lub cyklu), jako przesłanki nadania stopnia doktora habilitowanego, w niniejszej recenzji skupiłem się na tej części dorobku naukowego Habilitantki, który zaprezentowała właśnie

jako cykl. Dopiero bowiem przyjęcie, że wskazany przez nią cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych stanowi osiągnięcie naukowe, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, pozwala przystąpić do bardziej szczegółowej oceny pozostałej części dorobku.

W dalszej części recenzji przyjąłem (kontrfaktyczne) założenie, że wszystkie osiem artykułów naukowych zostało opublikowanych w sposób pozwalający na potraktowanie ich jako elementów cyklu.

2. Spójność cyklu publikacji.

Ustawa postuluje się terminem „cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych”. Chociaż wprowadzenie alternatywy względem klasycznej monografii habilitacyjnej było przez wielu wskazywane jako możliwa „ścieżka na skróty”, jestem zdania, że opracowanie cyklu jest znacznie trudniejsze: wymaga od autora większej dyscypliny zarządzania własnym projektem badawczym niż ma to miejsce w przypadku tworzenia monografii.

Pracując nad monografią autor dysponuje możliwością modyfikowania swojego utworu w każdym jego aspekcie aż do ostatniej chwili – do momentu wystania pliku z książką do wydawcy. Brak tego komfortu w wypadku przygotowywaniu cyklu; pracę nad nim można porównać do udziału w transmisji na żywo. Założenia przyjęte na wczesnym etapie pracy, kiedy następuje publikacja pierwszego z artykułów cyklu, pozostają dla habilitanta wiążące do samego końca. Tymczasem, w toku trwających kilka lat prac badawczych wielokrotnie okazuje się, że konieczne jest zmodyfikowanie przyjętych na wstępie założeń. Wskazuje na to zresztą sama Habilitantka wyjaśniając dlaczego tekst *Odpowiedzialność cywilna... przekracza granice XIX w.*, a zatem wychodzi poza cezury czasowe przyjęte dla cyklu (autoreferat s. 10).

Szereg tekstów, aby spełnić przesłanki art. 219 ust. 1 pkt 2 lit. b) ustawy, musi stanowić cykl. To zaś wymaga uprzedniego zaplanowania zarówno samego przedsięwzięcia (projektu) naukowego, jak i jego sukcesywnej realizacji – prowadzenia badań, opracowania wyników, a następnie ich publikacji (Rada Doskonałości Naukowej, *Postępowania dotyczące nadawania stopnia...*, s. 13-14: „Istnienie cyklu zakłada co do zasady świadomość jego tworzenia”). Konieczne jest sprecyzowanie myśli przewodniej

projektu badawczego, przyjęcie i przedstawienie określonej metody badawczej, celów i zadań badawczych całego przedsięwzięcia naukowego konstytuującego cykl. Zazwyczaj są one (metoda, cele, zadania) prezentowane we wstępnej części monografii, zaś ich pełne zobrazowanie możliwe jest niekiedy dopiero na zaawansowanym etapie realizacji badań. W braku powyższego, teksty, choćby dotyczące tego samego aktu prawnego i w ten sposób ze sobą powiązane, mogą nie stanowić cyklu.

Cykl zakłada wewnętrzną spójność, jednorodność tekstów, która przejawia się m.in. tożsamością kręgu adresatów. W przypadku dorobku Habilitantki tej tożsamości brak: teksty napisane w języku angielskim kierowane są do czytelnika zagranicznego, zaś te przygotowane w języku polskim niewątpliwie do czytelnika krajowego. Powyższe ma istotne znaczenie, ponieważ obie grupy odbiorców wymagają odmiennego potraktowania: chociażby dlatego, że dysponują zupełnie innym przygotowaniem do lektury prac naukowych dotyczących rozwoju instytucji prawnych na ziemiach polskich w XIX w.

Mimo tej potrzeby, teksty anglojęzyczne nie obejmują szerszego wprowadzenia czytelnika w kontekst historii Polski, a nawet historii Europy jak w przypadku tekstu *Commercial judiciary...*, który ukazał się w brazylijskim czasopiśmie. Trudno zakładać, że typowy czytelnik *Revista da Faculdade de Direito da Universidade Federal de Minas Gerais* wie, kim byli Stanisław August (s. 104), Fryderyk August (s. 114), kiedy miały miejsce i czym były kongres wiedeński, powstania listopadowe i styczniowe (s. 112; skromne wyjaśnienie pojawia się kilka stron dalej – s. 119), co to ukaz (ukase, s. 113), nie wspominając o statucie organicznym (s. 112), dlaczego niektóre daty zapisywane są podwójnie (s. 115).

Teksty muszą stanowić jednorodną całość. Kolejne teksty cyklu powinny stanowić substrat rozdziałów monografii habilitacyjnej. Tymczasem w tekstach anglojęzycznych cyklu w znacznej mierze powielane są ustalenia wcześniejszych tekstów polskich, co mogłoby być usprawiedliwione jedynie tym, że jedno i drugie kierowane były do innych kręgów odbiorców i miały realizować odmiennie funkcje.

I tak, dwa krakowskie procesy dotyczące kopalni (sprawa pomiędzy Heleną Żółtowską i Katarzyną Hugerle a zarządcami kopalni węgla kamiennego w Dąbrowie oraz

sprawa pomiędzy administratorami kompanii i fabryki w Dąbrowie a Józefem Zwierzyną) omawiane są najpierw w tekstach polskich (Pojęcie czynności handlowych..., Kwestia własności osobowej...), a następnie w angielskich (The reception..., 2020, str. 155 i nast., Commercial judiciary..., s. 129 i nast.). Skoro zaś prezentowane są dosłownie dwie sprawy, nie jest właściwe pisanie o „wybranych orzeczeniach” lub „kilku orzeczeniach”. Tekst the reception..., 2020, s. 148-149 powtarza paskiewiczza.

Występuje wiele innych powtórzeń. Przykładowo, rozbudowany cytat z artykułu L. Wójcika, O unifikację ducha praw polskich, Głos Sądownictwa 1935, pojawia się zarówno w artykule Odpowiedzialność cywilna..., s. 132, jak i w Commercial judiciary..., s. 98-99; wyliczenie tych samych francuskich orzeczeń dotyczących czynności handlowych znajdujemy najpierw w tekście Pojęcie czynności handlowych..., s. 148, a potem w Commercial judiciary..., s. 128-129. Niuans dotyczący niefortunnego głosu w dyskusji posta Byszewskiego można znaleźć najpierw w polskim tekście (Francuski kodeks handlowy z 1807 r. w Królestwie Polskim, 2013, s. 188), a następnie w angielskich (The reception of the French Commercial Law on the Polish lands in the first half of the 19th century, 2015, s. 49), w tym w obu należących do cyklu: The reception..., 2020, s. 145, Commercial judiciary..., s. 104. Powtórzenia są wyraźnie zauważalne również w pracach spoza cyklu – na przykład w jednym rozdziale (Involvement of Polish legal elites in preparing a new draft of the Civil Code, seen as an intellectual feast - menu à la carte or fast food?, 2021) dwukrotnie przywoływany jest ten sam cytat z pracy Ludwika Domańskiego (s. 14 i 17 wydruku załączonego do dokumentacji).

3. Zakres merytoryczny.

Przedsięwzięcie naukowe obejmujące cykl ośmiu artykułów zostało zatytułowane „Oddziaływanie francuskiego Kodeksu handlowego na ziemiach polskich w XIX wieku”.

Kodeks handlowy z 1807 r. dzielił się na cztery księgi: I – o handlu, II – o handlu morskim, III – o upadłościach i bankructwach, IV – o jurysdykcji handlowej. Na ziemiach dawnego Księstwa Warszawskiego, które po kongresie wiedeńskim przypadły Rosji, kodeks przetrwał aż do okresu Drugiej Rzeczypospolitej i to w niemal niezmienionej postaci. Przedstawiony do recenzji cykl artykułów naukowych dotyka jedynie niewielkiej

części instytucji regulowanych przez ten akt prawny. Poza zakresem cyklu znalazły się w całości księga II o handlu morskim oraz księga III o upadłościach i bankructwach. Pominięcie księgi II uzasadnia brak dostępu do morza tych ziem polskich, na których obowiązywał.

Natomiast trudno wyjaśnić dlaczego została pominięta materia normowana w księdze III. Wszak w 1838 r. wprowadzono we Francji zupełnie nowe regulacje w tym zakresie, co otworzyło drogę do uniezależnienia się rozwoju polskiej myśli prawniczej na tym polu. Podobnie rzecz się ma odnośnie do prawa spółek, którego dotyczyły reformy przeprowadzone przez ustawodawcę francuskiego w 1856 r. W obu tych obszarach kodeks handlowy w niezmienionej postaci wciąż obowiązywał na ziemiach polskich a we Francji już nie, co wymusiło w II połowie XIX w. aktywność doktryny prawniczej. Zwracał na to uwagę Adam Słomiński, *Myśl prawnicza z dziedziny prawa cywilnego w b. Królestwie Kongresowym*, Warszawa 1923, s. 27-31 (także: Dorota Malec, *Wpływy Code Civil oraz innych kodyfikacji napoleońskich na ziemiach polskich (część II)*, CPH 2005, tom LVII, z. 2, s. 80 i nast. w odniesieniu do prawa hipotecznego – a zatem już poza zakresem wyznaczonym przez tytuł cyklu). W jednym z artykułów naukowych spoza cyklu Habilitantka wskazywała na wykształcenie się lokalnej praktyki sięgania – w toku procesu wykładni przepisów kodeksu handlowego – do rozwiązań przyjętych przez francuskie nowelizacje, które nie obowiązywały na ziemiach polskich (*Francuski kodeks handlowy...*, s. 191). Niestety Habilitantka nie przeprowadziła jednak kompleksowych badań dotyczących stosowania kodeksu handlowego w obszarze prawa upadłościowego i prawa spółek handlowych w II połowie XIX w.

Zamieszczone w cyklu artykuły odnoszą się do wybranych instytucji regulowanych w księgach I i IV: kwestii czynności handlowych (*Pojęcie czynności handlowych...*), rozumienia pojęcia kupca (*Kwestia własności osobowej...*), trybunałów handlowych (*About the Translations...*, s. 279-283). Zagadnienia prawa spółek pojawiają się mimo wszystko w stosunkowo wąskim zakresie (*The application...*, *Odpowiedzialność cywilna...*).

Habilitantka uzasadnia wybiórcze omówienie jedynie niektórych instytucji prawa handlowego wskazując na brak zachowanych materiałów źródłowych (autoreferat, s. 5). Nasuwa się jednak refleksja, że w sytuacji braku źródeł pozwalających prowadzić

satysfakcjonujące badania, należałoby dokonać korekty strategii badawczej (być może zmodyfikować temat?).

Przedstawiany przez Habilitantkę do recenzji cykl jest dość skromny biorąc pod uwagę łączną liczbę stron ośmiu artykułów (21+21+15+37+21+14+13+13=155) oraz sygnalizowane już liczne powtórzenia. Sama w sobie objętość tekstów nie jest rzeczą jasną argumentem decydującym. Sęk w tym, że koreluje ona jednak ze wskazanym wyżej pominięciem istotnych obszarów badawczych znajdujących się w zakresie wskazanego przez Habilitantkę tytułu przedsięwzięcia naukowego.

Tymczasem, w teorii i w praktyce wskazuje się na porównywalność co do wkładu pracy oraz wartości naukowej cyklu i monografii (Aleksander Jakubowski (red.), Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz, Warszawa 2023, Legalis (komentarz do art. 219): „nakład pracy włożony w powstanie cyklu artykułów przedstawionych do postępowania habilitacyjnego, choć w praktyce niemierzalny, powinien przynajmniej w dużej części być porównywalny do nakładu pracy odpowiadającemu opracowaniu i wydaniu monografii naukowej”; Rada Doskonałości Naukowej, Postępowania dotyczące nadawania stopnia..., s. 13: „cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych powinien odpowiadać – jeśli chodzi o wartość naukową – rozprawie habilitacyjnej w dotychczasowym jej rozumieniu”).

4. Zakres czasowy i przestrzenny.

Zakres czasowy przedsięwzięcia badawczego obejmuje, zgodnie z tytułem, wiek XIX. W tym aspekcie, pomiędzy poszczególnymi artykułami mającymi składać się na cykl zachodzą daleko idące rozbieżności. W autoreferacie (s. 7) Habilitantka wskazuje na powiązanie badań z realizowanymi projektami grantowymi, w których jako cezurę końcową przyjęto rok 1830. W obszarach „(I) problematyki ingerencji prawodawczej władz na ziemiach polskich w pierwotny kształt kodeksu, (II) kształtowania się na jego tle nauki i nauczania”, Habilitantka wychodzi poza wskazaną cezurę (autoreferat, s. 4, 8). Najwcześniej powstały artykuł cyklu omawia stan nauki w epoce Paskiewiczowej (Nauczanie i nauka...). Podobnie, kolejny tekst omawia historię gospodarczą do tego momentu (Commercial judiciary..., s. 106). Prace anglojęzyczne sięgają do przelotu XIX

i XX w. (The application..., s. 95-96), zaś praca o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością dochodzi do okresu międzywojnia (Odpowiedzialność cywilna...). Brakuje w tej mierze konsekwencji.

W granicach cezury roku 1830 pozostaje zatem obszar (III) stosowania norm kodeksu w praktyce (autoreferat, s. 4). Zatrzymanie badań w tym miejscu jest zaskakujące wobec twierdzeń samej Habilitantki akcentującej niewielkie zainteresowanie kodeksem handlowym w I połowie XIX w. i wystąpienie zasadniczej zmiany w późniejszym czasie (The implementation of French codes on the Polish territories as instruments of modernization – identifying problems with selected examples, 2015, s. 81). Habilitantka wskazuje na brak zachowanych źródeł (autoreferat, s. 5). Znów jednak, należy wskazać, że w konfrontacji z brakiem źródeł należało dokonać takich zmian planów badawczych, które jednak zachowałyby spójność i konsekwencję przedsięwzięcia. Skoro akta trybunałów handlowych uległy zniszczeniu, to – być może – stosowanie norm kodeksu w praktyce drugiej połowy XIX w. można było zbadać na podstawie aktów notarialnych, publicystyki prawniczej i orzecznictwa sądowego z tego okresu. Adam Stomiński (Myśl prawnicza..., s. 27-31) powoływał liczne prace i orzeczenia dotyczące prawa upadłościowego i prawa spółek. Większość z nich pochodziła ze schyłku XIX w. i została zamieszczona w Gazecie Sądowej Warszawskiej. Z kolei Jan Kosim (Akta notarialne jako źródło do dziejów kształtowania się burżuazji warszawskiej, Rocznik Warszawski 1966, t. VII, s. 249 i nast.) badał akty notarialne, na podstawie których zakładano spółki. Poddanie ich prawnej analizie mogłoby (być może) dostarczyć wiedzy na temat lokalnej specyfiki funkcjonowania przepisów o francuskim rodowodzie (s. 251 „Do najbardziej interesujących typów akt należą niewątpliwie inwentarze i umowy sporządzane przy okazji zakładania spółek...”; s. 252: „Inwentarze i akta spółek przynoszą wiele wiadomości...”).

Tytuł zamierzenia habilitacyjnego wskazuje na obszar geograficzny: „ziemie polskie”, zaś składające się na cykl teksty anglojęzyczne postępują się terminem „Polish territories” (The reception..., 2020, The application..., Commercial judiciary). Nie jest jednak jasne, co należy rozumieć pod tym pojęciem: czy „polskość” odnosić do granic przedrozbiorowych, czy porozbiorowych, a może współczesnych? Powyższe zagadnienie ma szczególne znaczenie w przypadku tekstów anglojęzycznych, adresowanych do

czytelnika niezaznajomionego z historią Polski. W tym zakresie trudno jednak stawiać zarzut ponieważ Habilitantka zastosowała w tej mierze przyjętą praktykę (Stanisław Grodziski, *Wpływy Code Civil oraz innych kodyfikacji napoleońskich na ziemiach polskich (część I)*, CPH 2005, tom LVII, z. 2, s. 61 i nast.).

5. Uwagi komparatystyczne.

W moim przekonaniu wątki porównawcze powinny zostać uwypuklone w znacznie szerszym zakresie. Wszak kodeks handlowy z 1807 r. wprowadzony został nie tylko we Francji i w Księstwie Warszawskim, ale także na innych obszarach (co zresztą sygnalizuje Habilitantka w autoreferacie, s. 11). Zauważmy, że stosowanie kodeksu w państwach niemieckich mogło napotkać podobne przeszkody jak na ziemiach polskich. Właśnie w tym kontekście Władysław Sobociński (*Prawo francuskie w Niemczech i w Polsce (nowe opracowania niemieckie recepcji i refleksje porównawcze)*, Acta UMCS Lublin Polonia Sectio F vol. XXXVII, 9, 1982, s. 157-188) wskazywał na „zderzenie” liberalnych rozwiązań napoleońskiej legislacji z zastaną feudalną rzeczywistością.

Habilitantka w swoich pracach akcentuje napięcie wywołane wprowadzeniem w Księstwie Warszawskim francuskich kodeksów w warunkach istniejących wciąż stosunków feudalnych (*The application...*, s. 90, *Commercial judiciary...*, s. 99, 132). Zwraca uwagę na funkcjonowanie we Francji kodeksu w otoczeniu towarzyszących mu innych ustaw handlowych, a także na możliwość sięgania przez tamtejszych prawników do dorobku wielowiekowej doktryny i orzecznictwa, których z kolei zupełnie brakowało u nas (*The application...*, s. 90, *The reception...*, 2020, s. 147, *Commercial judiciary...*, s. 129). Wygląda zaś na to, że w krajach niemieckich występowały podobne problemy jak na ziemiach polskich, co otwiera szansę na spojrzenie z perspektywy prawno-porównawczej.

W innym miejscu, odnosząc się do wpływów praw obcych na prawo rozwijające się w Polsce, Habilitantka wprowadza czteroetapową periodyzację: 1. reformy schyłku XVIII w., 2. zabory, 3. okres międzywojenny, 4. po 1989 r. (*Commercial judiciary...*, s. 131, *Odpowiedzialność cywilna...*, s. 131). Zaskakuje pominięcie wpływu praw uczonych: rzymskiego i kanonicznego, jak również różnych wariantów praw obowiązujących w średniowiecznych miastach a mających źródła w prawie niemieckim (tym bardziej, że

mowa o nich w innych jej pracach: Stosunek polskich elit do prawa francuskiego po upadku Napoleona – zarys problemu, 2018, s. 80, Defenders of the Napoleonic Code as the heralds of Pan-European visions of law. The Polish discourse about the concept of national codification at the beginning of the nineteenth century, 2022, s. 301). Jeśli chodzi o czasy nam bliższe, razi zupełny brak zmianki na temat okresu PRL i pominięcie oddziaływania nauki prawa radzieckiego, pod wpływem którego do naszego prawa cywilnego trafiły takie konstrukcje jak „zasady współżycia społecznego”, czy „społeczno-gospodarcze przeznaczenie prawa”.

Prace Habilitantki zyskałyby również na wprowadzeniu w szerszym zakresie perspektywy porównania opisywanych instytucji prawnych z prawem współczesnym. Przykładowo, czytelnik pozostawiony jest sam sobie z pytaniem czy tzw. ugoda towarzystwa to dzisiejsza spółka cywilna (Pojęcie czynności handlowych..., s. 161, Kwestia własności..., s. 175).

6. Zagadnienia szczegółowe.

Za niezwykle ciekawe uważam opisywane przez Habilitantkę przypadki obejścia przepisów kodeksu handlowego. Polscy prawnicy, tacy jak Jan Wincenty Bandtkie, mieli niewątpliwie pełną świadomość tego co robią.

W jednym z tekstów (The application..., s. 101 i nast.) omówiony został przypadek założenia w Lublinie spółki udziałowej (art. 47 kodeksu handlowego) mającej w istocie funkcjonować tak samo jak spółka akcyjna, do której założenia była potrzebna jednak zgoda władz. (Adam Słomiński, Myśl prawnicza..., s. 32, wskazywał, nota bene, na dyskusję toczącą się w nauce i mającą odzwierciedlenie w orzecznictwie z przełomu XIX i XX w. w przedmiocie praktyki sięgania do mechanizmu spółki udziałowej opartej o art. 47 kodeksu handlowego wobec trudności utworzenia spółki akcyjnej). Habilitantka wskazała przy tym, że „kazus lubelski” był jedyną próbą założenia spółki akcyjnej do czasu lat 1830. (The application..., s. 91: „This is all the more significant since this was the sole attempt to establish a company like this until the early 1830s in Polish lands about which source materials have survived”). Wydaje się, że to błąd: analiza literatury pozwala wskazać na inne przypadki (w autoreferacie, s. 13, mowa jest już o „jednej z niewielu (...) prób”).

W 1809 r. w Poznaniu zakładano Wspólność do Handlu Nadwartkiego, które miało służyć eksportowi „produktów (...) przez rzeki i kanały, (...) prostu do portów różnych nadmorskich”. Ogłoszenie zamieszczone przez „radę centralną wspólności handlu Nadwartkiego” informowało „obywateli Departamentu Poznańskiego” o wystąpieniu przez radę do „Jaśnie Wielmożnego Ministra Wewnętrzznego” o zgodę na założenie spółki oraz zapowiadało ofertę publiczną akcji („Zastanie każdy Obywatel, który zechce, otwarte dla siebie xiążki wszelkich układów wspólności w Biórze Rady” – zachowałem oryginalną ortografię) (Gazeta Korrespondenta Warszawskiego y Zagranicznego, 1810, nr 11, s. 172).

Nieco później, w 1811 r., w Lublinie założono Towarzystwo Instytutu Bibliopolicznego. Towarzystwo było publiczną biblioteką i na wypożyczaniu książek miało zarabiać. Emitowało akcje i było skierowane na osiągnięcie zysku (Mieczysława Wełna-Adrianek, Instytut Bibliopoliczny - pierwsza biblioteka publiczna Lublina (1811-1813), Roczniki Biblioteczne 1968, nr 1/4, s. 199-201, 211-214, M. Adrianek, Tradycje bibliofilskie lubelskiej inteligencji na początku XIX w., Biuletyn Biblioteki UMCS, R. 28, 1980, s. 33-54). Przypadki obu spółek sygnalizuje Władysław Sobociński (Historia ustroju i prawa Księstwa Warszawskiego, Toruń 1964, s. 209).

Z kolei w Warszawie w 1812 r. powstała Kompania Dzierżawy Podatku Koszernego (Jan Kosim, Akta notarialne jako źródło do dziejów kształtowania się burżuazji warszawskiej, Rocznik Warszawski 1966, t. VII, s. 252). Trzy dekady później, pomysł założenia spółki akcyjnej formułował Jan Nepomucen Herman (Myśl o uregulowaniu handlu okowitą za pomocą spółki akcyjnej, Warszawa 1845). W swojej broszurze przedstawił projekt statutu spółki (s. 23-41), który przewidywał partycypację aż 1050 akcjonariuszy.

Omawiając „kazuś lubelski”, Habilitantka wskazywała na praktykę notarialną pomijania w treści aktów wskazania konkretnego typu zakładanej spółki (The application..., podobnie w The reception..., 2020, s. 151). Z tego typu przypadkiem mamy do czynienia w umowie spółki braci Evans założonej w 1823 r. przed notariuszem Janem Wincentym Bandtkie (Andrzej K. Wróblewski, Akt założenia spółki celem produkcji żelaza lanego i budowania machin w Warszawie przez Tomasza Moore Evansa, Józefa Morrisa i Andrzeja Birch Evansa z 1823, Rocznik Warszawski, 1961, t. II, s. 334-338). Warto zadać pytanie: czy to wyłącznie polska praktyka, czy też podobnie działało się we Francji?

Na koniec należy wskazać, że w toku lektury niektórych artykułów czytelnik napotyka fragmenty niezrozumiałe lub wręcz błędne. Być może wynika to z niewłaściwego tłumaczenia tekstu na angielski. I tak, można odnieść wrażenie, że zdaniem Habilitantki w Księstwie Warszawskim orzeczenia francuskich sądów formalnie obowiązywały (The application..., s. 98, Commercial judiciary..., s. 130: „The judicial decisions of French courts were no longer formally binding on the Polish territories following the collapse of the Duchy of Warsaw.”). Niezrozumiała jest fraza „German crown states” w kontekście obowiązywania prawa handlowego w Galicji (The reception..., 2020, s. 148 przyp. 21). Z tego przypisu zresztą ma wynikać, że począwszy od okresu 1815-1855 kodeks handlowy nie obowiązywał w całej Galicji, a tylko w Krakowie. W całej Galicji nie mógł obowiązywać, ponieważ jedynie jej część (tzw. zachodnia) znajdowała się w granicach Księstwa Warszawskiego. Zaś co do obowiązywania francuskich kodeksów w Krakowie, to rok 1855 łączy się z utratą mocy kodeksu postępowania cywilnego (wcześniej w 1852 r. uchylono kodeks cywilny), lecz nie kodeksu handlowego – ten bowiem obowiązywał znacznie dłużej, do lipca 1863 r., tj. do wejścia w życie nowej austriackiej kodyfikacji handlowej (Wacław Uruszczak, Prawo francuskie w Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815-1846), w: Szkice z dziejów ustroju i prawa poświęcone pamięci Ireny Malinowskiej-Kwiatkowskiej, Kraków 1997, s. 99).

7. Konkluzja.

Wniosek dr Anny Klimaszewskiej o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne uważam za przedwczesny. Przedstawiony przez nią cykl publikacji nie spełnia wymogów określonych w art. 219 ust. 1 pkt 2 lit. b) ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Osiągnięcie naukowe pt. „Oddziaływanie francuskiego Kodeksu handlowego na ziemiach polskich w XIX wieku” jest bardzo interesującym projektem, ale jego realizacja nie została wciąż zakończona. Na tym etapie osiągnięcie naukowe prezentowane przez Habilitantkę nie stanowi (jeszcze) znacznego wkładu w rozwój dyscypliny nauki prawne, a wobec tego niniejsza recenzja musi mieć charakter negatywny.

Dr hab. Jan Halberda

Podpis jest prawidłowy

Dokument podpisany przez Jan Halberda
Data: 2025.04.07 10:50:53 CEST